

baltákkal stb. Hogy egyebet ne említsünk, ott van a sokféle típusú agyagedény (szalag-, zsinórdíszű keramika, bernburgi, branowitzi, grossgartachi, lobositz, rösseni, lausitzi, aunjetitzi, tangermündi stb. stb). A hány típus, annyi helyütt kell keresni.

A típusok megválasztásában nem mindig szerencsés. Így pl. szebb, a díszítő stílust is kifejező kelta lándzsacsúcsot többet is kaphatott volna.

Hogy egyéb hiányairól is szó esnék: kőkori festett agyagedényeket hazánkból csak Lengyelről ismer, holott Erdély délkeleti fele egyike a leggazdagabb területeknek ebből a szempontból; a kőeszközök átfűrészi módját igen soványan illusztrálja; az 58. lapon közölt sírtípusokat nálunk Herepey Károly ásatásai szolgáltatnak; a 106. oldalon tárgyalt kettős edények hazánkból is ismeretesek; épp így dudoros kelta karpereczek is. A zsugorított temetkezés módját csak a la Tène-korig hozza le, holott ismeretes, hogy belenyúl ez a temetkezési mód az első keresztény időkbe is. Erre vall legalább az a sírmező, melyet Prágától északnyugatra Schlan-nál ástak ki s melynek halottai zsugorított fekvő helyzetben voltak eltemetve.¹ Nem is szólva arról, hogy Amerikában Alaszkától le a Fokföldig, Ázsiában, a szigettengeren, Ausztráliában, Afrikában ma is divik ez a szokás.²

Ha egyéb nem is, magában ez az egy körülmény hangosan szól a mellett, hogy az őskort a természeti népeknél ma is fellelhető vonatkozások figyelembe vétele nélkül tárgyalni nem lehet. Ez ellen nem lehet azzal érvelni, hogy az az etnográfia dolga.

Újítással is találkozunk Schlemm szótárában. A harang alakú edényt első lelőhelyéről (Branovitz) elnevezi branowitzi serlegnek. Ennek az elnevezésnek mindenesetre van annyi jogosultsága, mint igen sok más, helyhez kötött régészeti elnevezésnek. A harangalakú edény vagy serleg elnevezés azonban annyira átment a tudatba és irodalmi használatba, hogy újabb elnevezése csak zavarólag hat.

Ennyit röviden a hiányokról.

Nyilvánvaló, hogy nem olyan természetűek, melyek, nem tekintve a rajzokat, lényegileg rontanának a szótár értékes voltán. Úgy hisszük, hogy Forrer lexikonjával együtt, a kettő egymást kiegészítve, igen használható munkának fog bizonyulni.

Roska Márton.

Egy római kori edényünk alakjáról.

Dr. Márton Lajos az *Archaeologiai Értesítő* ez évi folyamának 154 stb. lapjain *Egy sajtáságos kőkori edényalacról* értekezik. Fejtegetései során az 1. ábrán be is mutat egy *közelebbről meg nem határozható korú tiszasasi edényt*.

Ennek az edénynek bemutatása teszi időszerűvé azt, hogy az Erdélyi Nemzeti Múzeum régiségtárának ezzel teljesen azonos alakú, bár fejlettebb, *római korú edényét* ismertessem (1. sz. kép).

Az edény lelőhelye Portus, leltári száma 3732; magassága 19, hossza

¹ Verh. d. Berl. Anthr. Ges. 1895. 459. I.

² R. Andree, Ethnologische Betrachtungen über Hockerbestattung. Braunschweig 1007. és Preuss Theodor, Die Begräbnisarten der Amerikaner und Nordasiaten. Königsberg, 1894.

20, átmérője a végeken 7·5, a szájé 5·5 cm. Jól kiégetett vörös agyagból készült, az alpnál sötétebb bevonással. Teste hosszában — a favágó-bak alsó feléhez hasonló lábakra — lefektetett olyan hordó-alakot mutat, melynek két vége alaposan meg van abroncsozva. Nem önkényes az a feltevés, hogy az edény készítője előtt abroncsozott hordó képe lebeggett példaként. Két keskeny végének kiképzési módja ad alapot feltevésünknek. Hordóinknál ugyanis a legszélső abroncs mindig éppen a fenékdongák magasságában van elhelyezve. Ez a fenék pedig — másképp nem is lehetne elég erősen beilleszteni az oldaldongák bevágódásába — néhány *cm*-rel magasabban van, úgy, hogy a hordót bármelyik végére lehessen állítani, a nélkül, hogy feneke a földet érné. Tökéletesen ilyen edényünk végeinek kiképzése is, bár nem szükségszerűségből.

Az edény két végén 9—9 abroncsot jelöl ugyanannyi barázda, mint díszítő elem. E barázdák éppen felét teszik az edény egész hosszának. Az általuk közrefogott síma részt középen a nyak aljától a talpig futó, benyomott levélfűzér tagolja és egyúttal díszíti. Középen, alatt, a már jellemzett lábak, fenn a karcsú nyak van s ezt széles peremű száj koronázza. E száj szintén olyan, mintha abroncsozva volna.

Semmi különösebb képzelő erő nem szükséges ahhoz, hogy ez edény láttán a szüretnek egy olyan jelenete álljon előttünk, a hol a hosszában fekvő hordót fából készült, széles szájú tölcser segítségével megtöltik. A hordónak alaposan megabroncsozottnak kell lennie, hogy a majdan forrásban levő must szét ne vesse. A tölcser úgy volt szerkesztve, hogy a hordóra rátéve minden tartás nélkül is szilárdan álljon. Ezt a támasztékot edényünkön a száját kétfelől tartó s a két legbelső abroncsra támaszkodó fülek jelképezik.

Apró, jelentéktelen eltérésektől eltekintve, teljesen azonos alakja van a Magyar Nemzeti Múzeum két kis római edényének. Fájdalom, ezeknek még lelőhelyük sem ismeretes. De van egy jó tulajdonságuk: az, hogy egyikük halvány zölde-sárga mázzal van bevonva. Erről a mázról pedig — legalább a Rajna vidékére nézve — tudjuk, hogy úgy Hadrianus korában kezdi erősen kiszorítani az egészen zöld máz.¹

Azonos alakokat ismerünk a külföldről is. De nem kevésbé érdekesek azok az alakok, melyek csupán analogonok ugyan, azonban kiválóan alkalmasak arra, hogy alakjaink eredetét kimutassuk.

¹ Koenen Konstantin, Gefässkunde der vorrömischen, römischen und fränkischen Zeit in Rheinlanden. Bonn, 1895. 102. l. Ezekről a sárgás mázzal bevont edényekről azt is mondja, hogy egészen azt a benyomást teszik, mint a XVII—XVIII. századbeli hasonló edények s ha leletkörülményeik nem bizonyítanak kétségtelenül római voltukat, az ember véletlenül odakerülteknek tartaná őket. — V. ö. az *Arch. Ért.* i. h. az angliai példákra való hivatkozással.

Ilyen mindenekelőtt a saint-germaini múzeumnak egy kulacs-szerű edénye. Lelőhelye ennek sem bizonyos ugyan, de valószínűleg déli Franciaországban találták s hosszas vándorlás után, melynek néhány állomását ismerik, került mostani helyére. Ennek az edénynek mind a két oldala domború művel ékes s felírata is van.¹ Egyik lapján Marsyasnak kudarczsal végződött versenyét látjuk Appolloval s a felirat is ezzel függ össze. A másik lapján bacchikus jelenet van. Tehát mindkét oldalon levő ábrázolás — Bacchus és Marsyas — emlékeztet a borra s így arra, hogy az edény nem véletlenül kulacs-alakú. Az edény hasa lopótök-alakú, mely alak az ókorban igen kedvelt s állítólag Egyiptomból terjedt el a nyugati vidékeken. Ez utóbbi állításhoz azonban annál kevésbé szükséges ragaszkodnunk, minél kevésbé exotikus növény a lopótök. Az edény nyaka, szája és két füle egészen olyan, mint a miénknek. Csak a lába más. De más edénynél ezt a lábat is megtaláljuk Galliában. Ez a láb egészen a mi kulacsainknál szokásos láb.² Az utóbb említett edényeket különböző nagyságban a lezouxi római kori fazekasműhelyek maradványai közt találták nagy számmal, mintákkal együtt. Leletkörülményeikre nézve jellemző, hogy a velük talált érmek közül Vespasianuséi a legrégebbiek. Díszítésük sohasem figurális, hanem pontokból és vonalakból áll. Éppen úgy, mint a miénknel.

Egy levéldíszes példát ismertet *Koenen*³ s éppen e levéldísz alapján keleti importnak mondja azt. Szerinte ugyanis ez a sajátos levéldísz a Rajna mentén idegen. A leletkörülmények alapján Claudius korából valónak mondja.⁴ Lehet, hogy éppen erre a példára nézve igaz, hogy keleti import, de a lezouxi leletek alapján az is kétségtelen, hogy ilyen alakú edényeket ott is gyártottak. Egyébként ilyen, többé-kevésbé kulacs-szerű díszítetlen edények általánosan használatosak voltak a római korban.⁵

A miénkkel teljesen azonos alakú edények is elég gyakoriak a Rajna vidékén és pedig nemcsak agyagban, hanem bronzban és üvegben is ismerünk egy-egy példát. Bassermann-Jordan idézett művében egy teljesen azonos alakút közöl a speyeri Historisches Museumból.⁶ Ez a példa agyagból való s a miénktől csupán abban tér el, hogy fületlen, három kiöntője van, talpa kerek s testének középső részén is láthatók az abroncsozást utánzó barázdák. Ugyancsak ő mutat be egy üveg példát is, melynek a miénkhez hasonló karcsú nyakon álló s fülekkel megtámogatott szája nem a hosszú oldalán, hanem egyik végén van; egyébként egészen olyan, mint a mi agyag példánk.⁷ Agyag példákat jelent a kölni, wiesbadeni stb. múzeumokból.⁸

Együttal álljon itt rövidre fogva az, a mit ez alak eredetéről és elterjedéséről meg tudott állapítani. Magukból a római írókból megállapítható, hogy a dongákból készült hordó sem nem görög, sem nem római találmány, hanem Gallia cisalpinában és Illyricumban használtak ilyeneket először. Onnan vették át a rómaiak, de csak Itálián kívüli használatra, mert az itáliai meleg éghajlatnak és az ottani borfajtáknak alkalmasabb volt az agyagedény. De Itálián kívül maguk is nagyon korán felismerték ennek az edénynek

¹ C.I.L. XII. 5687, 9. *Déchelette* Jos., *Les vases ceramiques ornés de la Gaule Romaine*. Paris, 1904. II. köt. IV. tábla, 307 l.

² *Déchelette*, i. m. I. köt. IV. táb. 148 l.

³ *Koenen*, i. m. XIV. táb. 19 sz.

⁴ U. a. 95 l.

⁵ Dr. Friedrich Bassermann-Jordan, *Geschichte des Weinbaus*. Frankfurt a. M., 1907. I. köt. 12. 34. kép stb.

⁶ I. köt. 17. kép.

⁷ U. o. 18. kép.

⁸ U. o. II. köt. 530 l., 1. jzt.

kivált a szállításnál való használhatóságát. Nemsokára ki is szorította az ilyen célra addig kizárólag használt tömlőt.¹

Már most szóljunk valamit arról, hogy mi lehetett ezeknek a kis edénykéknél a rendeltetése? Bassermann-Jordan azt mondja rájuk, hogy valószínűleg asztali edényül — talán asztali díszül — szolgáltak. Ez is lehetséges, de talán közelebb járunk az igazsághoz, ha a szüreti vagy más vallásos czerimóniáknál használtaknak állítjuk őket. Az agyagedényeknek ilyen vallásos ünnepi alkalmaknál való használatáról tudunk s azt is tudjuk, hogy kizárólag erre a célra új, tiszta edények készültek (*vasa pura*).² Még egy rendeltetésük lehetett: az, hogy az áldozat bemutatására kapott bort hazavigyék benne.³

Dr. Buday Árpád.

Daciai katonai bélyegek.

Folyóiratunk szerkesztője megtisztelt azzal, hogy a *Hermes* című klasszika-filológiai folyóirat XLIV. köt., 152—3 lapjáról való különlenyomatot küldött el nekem, hogy — ha arra való — pár sorban ismertessem azt. A kis különlenyomat *Téglás* Gábor tollából három, Erdélyben előkerült, római bélyeges téglával foglalkozik.

A *legio V Macedonica* két téglabélyegéről van szó, melyek *Téglás* Gábor állítása szerint *Potaissaról* kerültek gróf Teleki Domokos birtokába. Az állítólagos

LECVD és LEGVD

bélyegek azt bizonyítanak, hogy a *legio V Macedonica* daciai hosszas állomásozása alatt felvette a *legio V Dacica* nevet. Ezzel kapcsolatosan felhozott idézetei közül egy ragadta meg a figyelmemet. Az, a melyik szerint *Filow* Bogdán, *Die legionen der Provinz Moesia* című tanulmányában¹ megállapította, hogy ez a *legio* Kr. u. 167/8—271-ig állomásozott Daciában. Az első évszám megállapítása iránt érdeklődvén, úgy találtam, hogy *Filow* az idézett helyeken² nem állít mást, mint azt, hogy:

1. *Aurelianus* 275-ben feladván a tartományt, kivonta belőle a legiokat; továbbá

2. *Chronologische Übersicht der mösischen Legionen* című táblázatos kimutatásában feltünteti, hogy bizonyos időszakok tartamán belül miféle legio fordult meg a két Moesiában és Daciában. A világosság kedvéért álljon itt a táblázat egy része:

101—167/8.	Dacia: XIII. Gemina (Apulum zuerst Sarmizegetusa?)
167/8—275. Moes. sup.: IV Flavia (Singidunum).	VII Claudia (Viminacium).
Moes. inf.: I Italica (Novae).	XI Claudia (Dorustorum).
	Dacia: XIII Gemina (Apulum).
	V Macedonica (Potaissa).

¹ *Bassermann-Jordan*, i. m. II. köt. 528 s köv. II.

² V. ö. *Erd. Múz.* XXIV. (1907) 101 l., 5. jzt.

³ V. ö. *U. o.* 99 l., 1. jzt. és *C.I.L.* XII. 4333.

¹ Megjelent a *Klio* cz. folyóirat 6-ik Beiheft-jeként.

² *U. o.* 81. és 89. lap.